

європейських учасників НАТО. Водночас Рейган незмінно підкреслював, що всі зусилля у сфері військового будівництва здійснюються ним виключно з ціллю адекватної відповіді на колосальне нарощування військової потуги з боку СРСР, забезпечення обороноспроможності США та попередження глобального конфлікту. "Впродовж мого життя, – вказував Рейган у радіозверненні до нації від 23 березня 1983 р., – пройшли дві світові війни. Ми не починали їх..., зробили усе можливе, щоб уникнути їх. Але ми не були підготовлені..., були б ми краще готові, мир був би збережений" [11]. Втім, символом цього періоду холодної війни можна з повним правом вважати "жарт" Рейгана в прямому ефірі американського телебачення: "Дорогі співвітчизники, я радий повідомити вам, що тільки що я підписав указ, який навіки оголошує Росію поза законом. Ядерне бомбардування почнеться через 5 хвилин" [10].

Підсумовуючи, зазначимо, що криза у радянсько-американських відносинах, яка розпочалася у 1979 р. та досягла піку у 1983 р., супроводжувалася кризою тих двосторонніх інститутів, які були створені у період розрядки. Зустрічі у верхах, що продовжилися тільки літом 1982 р., торкалися обмеження стратегічних озброєнь, проте співпрацю двох держав у рамках великої кількості двосторонніх угод було або заморожено, або істотно обмежено. Радянсько-американські інститути деградували до того рівня, на якому вони знаходилися у розпал "холодної війни" [8, 7–12].

Використані джерела

1. Батюк В. И. Почему Г. Трумэн "пощадил" СССР / В. И. Батюк, А. В. Пронин // Военно-исторический журнал. – 1996. – № 3.
2. Первые письма с "холодной войны" // Международная жизнь. – 1990. – № 11.
3. Печатнов В. О. Советский Союз глазами американской разведки в 1950–1980-е годы / В. О. Печатнов // Новая и новейшая история. – 1996. – № 3.
4. Поттер У. Тактическое ядерное оружие: постановка проблемы и некоторые рекомендации / У. Поттер, Н. Соков // Ядерный контроль. – Июль-август 2000. – № 4.
5. Рогов С. М. Россия и США в многополярном мире / С. М. Рогов // США: экономика, политика, идеология. – 1992. – № 10.
6. Соков Н. Н. Многополюсный мир в зеркале теории международных отношений / Н. Н. Соков // США: экономика, политика, идеология. – 1998. – № 7–8.
7. Тахненко Г. Анатомия одного политического решения (К 45-летию плана Маршала) / Г. Тахненко // Международная жизнь. – Май 1992. – № 5.
8. Тренин Д. В. Третий возраст: российско-американские отношения на пороге XXI века / Д. В. Тренин // Pro et Contra. 2000. – Т. 5. – № 2.
9. NSDD-13. Nuclear Weapons Employment Policy. October 19, 1981 [Електронний ресурс] // Federation of American Scientists. – Режим доступу: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-13.pdf>.
10. Reagan jokes about bombing Russia. August 11, 1984 [Електронний ресурс] // National History. – Режим доступу: <http://www.history.com/this-day-in-history/reagan-jokes-about-bombing-russia>.
11. Reagan R. Address to the Nation on Defense and National Security. March 23, 1983 [Електронний ресурс] // The American Presidency Project. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/youtubeclip.php?clipid=41093&admin=40>.

УДК 929(477)

Олена Іванівна Малоожон

кандидат історичних наук,
Київський національний університет
культури і мистецтв

УКРАЇНА В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД (XIV-XVI СТ.): ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА КУЛЬТУРИ

У статті аналізуються соціальні та економічні відносини України у складі Литви і Польщі у XIV – першій половині XVI ст. – періоду, що характеризується культурним відродженням, поширенням ідей реформації та гуманізму, соціальними та національними революціями. Простежено, як водночас із формуванням української народності відбувалося становлення основних рис української розмовної мови.

Ключові слова: соціально-економічні відносини, Литовсько-Руська держава, давньоруські традиції, Люблінська Унія, руське право.

In the article the social and economic relations of Ukraine are analysed in composition Lithuania and Poland in XIV – to the first half of the XVI item. – to the period, which is characterized a cultural revival, distribution of ideas of reformations and humanism, social and national revolutions. It is traced, that at the same time becoming of basic lines of colloquial Ukrainian was with forming of Ukrainian nationality.

Keywords: socio-economic relations, Litovsko-Ruska the state, Old Russian traditions, Lyublinska Uniya, ruske right.

Україна має свою багату історію, впродовж якої витворювались високі зразки матеріальної та духовної культури, а в загальній скарбниці філософської думки вагомий доробок належить українським мислителям. Були в цій історії свої злети і падіння. Як зазначав С. Єфремов, усе "розгубив український народ на довгому і важкому шляху своєму до теперішнього становища: політичну самостійність і економічний достаток, своє право і освіту, свої закони й суд, свою школу й інтелігенцію... Ім'я навіть своє втратив у безупинній боротьбі за національну індивідуальність, зробився народом без прізвища" [6, 10].

Вигідне географічне положення України, її багаті природні ресурси завжди викликали зазіхання на неї більш сильних і мілітарно організованих сусідів, які заярмлювали, колонізували її, використовуючи її як розмінну монету в своїх політичних комбінаціях, намагалися стерти в пам'яті народній усе українське, позбавити української мови, культури, перетворити український народ на манкуртів.

Підвищення інтересу до минулого завжди спостерігається на крутих зламах історії, що цілком закономірно. Минуле тисячами ниток пов'язане із сучасним, а глибоке підґрунтя нагромадженого попередніми поколіннями складає самосвідомість цього духовного фундаменту. Тому й необхідно постійно, а не час від часу повертатися до його джерел.

У 30-і роки XII ст. почалась феодальна роздробленість наймогутнішої середньовічної держави Київської Русі. Після смерті князя Ярослава (в 1054р.) його сини Ізяслав і Святослав почали між собою боротьбу за владу на землях Давньоруської держави. "Тоді князі ще не розуміли, що держава – то не поле, яке батько розділяє між дітей, аби нікого не обділити, що то не власність його, а річ громадська, публічна" [2, 52]. Отож Київська Русь була поділена на частини. Це прискорило процес формування слов'янських етносів, в тому числі українського. У період феодальної роздробленості сформувались етнічні осередки у формі давньоруських князівств, таких як Київське, Переяславське, Чернігівське, Володимир-Волинське, Галицьке та ін. Але ці князівства-держави, які були політично, економічно і культурно самостійними, не могли протистояти навалі кочових орд, які постійно спустошували руські землі. Через століття останні стали об'єктом завоювання монголо-татар. Скориставшись такими геополітичними обставинами, які сформувались на теренах Київської Русі, Литовське князівство почало активно втручатися у її внутрішні справи.

Литовське князівство в цей час було далеко відсталим у політичній, економічній, культурній, релігійній сферах життя від східноєвропейського елементу цивілізованості, а ті князівства, які вступили в структуру Литовського, були набагато соціально, культурно й релігійно розвинуті, особливо центральні, такі як Київське, Галицьке, Волинське, тому й не дивно, що Литовське князівство сприйняло ту культуру і релігію, які сформувались на руських землях.

Друга половина XIV ст. якраз і стала свідком надзвичайно швидкого й успішного розширення влади литовських князів над сусідніми білоруськими, а згодом і українськими землями. Найбільш запізніле у своєму розвитку, найвідсталіше з усіх народів цієї сім'ї, плем'я литовське в цей час опинилося під надзвичайно грізною небезпекою – німецькою експансією у литовські краї. Напружуючи в боротьбі з ним всі свої сили, литовське плем'я розвивало надзвичайно жваву організаційну діяльність і ніби для того, щоб посилити себе культурними засобами, почало водночас розширювати своє панування над сусідніми слов'янськими, більш культурними, але політично непопулярними землями [1, 134].

Литовські князичі, влаштовуючись на українських і білоруських землях, прагнули пристосуватися у всьому до місцевого життя, до його устрою і культури. Вони намагались не вносити в місцевий уклад ніяких змін. "Ми старовини не рухаємо, а новини не вводимо" – стало їх правилом [1, 135]. Вони приймали православну віру, місцеву культуру, мову, одним словом – робилися українськими або білоруськими князями, тільки з нової литовської династії, і прагнули продовжувати заведені порядки місцевого життя. Українські землі одна за одною переходили під владу литовських князів. Тим землям, які добровільно увійшли до Литовської держави, литовський князь видавав так звані обласні привілеї. Ці привілеї були "рядом", договором між великим князем литовським і місцевою знаттю, по якому українські князі та бояри зобов'язалися служити великому князю, князь – боронити землю від татар. Державний устрій, суспільний лад, правова система українських земель залишились такими, якими були до входження в Литву [8, 101].

Так утворилася нова держава – Велике князівство Литовське, яке справедливо називалось Литовсько-Руською державою. Ця держава перейняла удільний устрій українсько-руських земель. Структура новоствореного об'єднання складалася з удільних князівств, якими правили місцеві удільні князі, але все ж таки під зверхньою владою великого литовського князя. Враховуючи, що в суспільстві Литовсько-Руської держави довгий час панували засади давнього українського права, суспільні верстви, що існували за доби "Руської Правди", як вищі, так і нижчі, користувалися такими ж правами, що і в Київській державі. Селяни і невільні люди поступово злилися в одну верству підданих, особисто вільних, та підпали під владу панів. Населення українсько-руських городів, що здавна жило спільним життям із населенням земель, не виділяючись в окремих стан, не зазнало на перших порах жодних змін. Але в XV ст. великі князі литовські за прикладом польських королів почали надавати городам привілеї на самоуправу на німецьким праві, яке дістало назву Магдебурзьке, внаслідок чого змінився давній характер українських городів: вони перетворилися в "міста", а населення їх – у "міщан", що користувалися правом міської самоуправи, мали свій суд, своє право.

Серед основних факторів, що визначали характер утвореної держави, слід назвати такі, як територіальна та етнічна перевага українських земель, що становили більшість території усього Велико-

го князівства Литовського, політика "приятні", якої здебільшого дотримувались литовські князі з руським (українсько-білоруським) населенням, збереження давньоруських традицій адміністративно-територіального поділу та місцевого управління. Українські землі зберігали свої права, автономію, а боярство – широку монополію в управлінні. Ці права підтверджувалися "земськими привілеями". Зокрема, указом Сигізмунда-Августа було підтверджено привілей великого князя Олександра від 1497 р. литовському князю Костянтину Острозькому на маєтки в селах Дермань, Кунин, Уїздці, Лідава, Богдашів та ін. Волинського удільного князівства.

Після Люблінської унії 1569 року всі права перейшли до загальношляхетського литовсько-польського "Сойму Вального", що тривав до занепаду Речі Посполитої [10, 116-117]. У Хроніці Биховця, яка на сьогодні становить найцінніше джерело з історії Великого князівства Литовського за весь період його існування, зазначалось: "И будучи королем польским и великим князем литовским, созвал Казимир через год после коронации в Польше вальный сейм польский в Петркове для решения земских дел" [10, 118-119].

Наслідки Люблінської унії були не тільки політичними, вони також мали великий вплив на спосіб життя українців. Ще до унії в Україні розвивався цілком новий суспільно-господарський порядок, зовсім не схожий на устрій Київської Русі. Взаємини українців із поляками, а через них і з Західною Європою мали вирішальний вплив на форми економічного розвитку. Це й зумовило організацію суспільства на західний зразок. Економічні зв'язки України із Заходом сильно зміцніли. Ще ніколи в українській історії вплив Заходу на Україну не був таким великим і помітним, як під час перебування її у складі Литовської-Польської держави.

Економічне становище українського народу в литовсько-польський період розвивалось в умовах іноземного панування і ця обставина гальмувала розвиток економіки – землеробства, скотарства, ремесел і промислів. Але з часом економіка значно пішла вперед: удосконалювались знаряддя праці в землеробстві і скотарстві, ремеслах та промислах; розвивалися старі і засновувалися нові міста, що перетворювалися в центри товарного виробництва й торгівлі. Зокрема, до Литовсько-Польської держави з Туреччини, Ірану, деколи навіть з Індії, Єгипту через Україну прибували пишні тканини, розкішний одяг, парфумерія, інші предмети туалету [4, 40-41].

У 1569 р. українські землі були приєднані до Польщі. Це мало велике значення, тому що цим приєднанням почалась перебудова суспільного устрою українських земель за польським зразком. У західних українських землях, раніше приєднаних до Польщі, тобто в Галичині, на Західному Поділлі, Холмщині, цей процес розвинувся і завершився раніше. Польське право і польський устрій формально були запроваджені там у 1434 році, але ще раніше польська шляхта докорінно перебудувала все на польський лад. В українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського, право, суспільний лад, всі сторони життя литовський уряд, починаючи з унії 1385 року, також наблизив і свіdomo пристосував до польських зразків. Литовський статут 1529 року залишив багато із старого права українських та білоруських земель. Але вже у другій редакції Литовського статуту 1566 року воно було дуже видозмінене на польський лад, і в державному устрої та управлінні Великого князівства Литовського були введені великі зміни за зразком Польщі. Проте і після цього в устрої українських земель, які входили до складу Великого князівства Литовського, залишалось ще багато відмінностей, які були знищені лише з приєднанням цих земель до Польщі.

На західних землях України поступово зростав польський вплив. Він поширювався неоднаково. Передусім підпала йому Галичина й Підляшшя. Натомість Волинь, Берестейсько-Пінські землі, Брацлавщина, Київщина майже не зазнали польських впливів до Люблінської унії. Найменше ширились вони на Сіверщині та Переяславщині.

Уже в XIV ст. у Великому князівстві Литовському не залишилося чисто литовського права, тому що його було замінено правом руським, щоб прихилити українців, а з другого боку тому, що взагалі культура литовська стояла настільки нижче, ніж руська, що не могла конкурувати з нею. Таким чином, впливи трьох культур – староруської, литовської та польської створили суспільні економічні та культурні умови життя українських земель Правобережжя [3, 1-8].

У Польському Королівстві був не такий політичний лад, як в самій Україні за княжих часів. Найбільше значення в Польщі мали пани, що звалися шляхтою. Обов'язком шляхти було боронити державу від ворогів. Шляхта мала великі права. Вся земля належала шляхті, бо міщани й селяни в Польщі не могли купувати землі. Шляхта мала у своїх руках всі державні уряди, мала також свій шляхетський суд. Шляхта з'їздила для нарад на з'їзди, що називалися сеймиками, і там вибирала своїх послів на сейм. Сейм ухвалював закони і вирішував державні справи; без дозволу сейму король не мав права вирішувати ніякої справи. В Польщі влада короля була дуже ослаблена, всією державою правила шляхта.

Давні українські бояри стали також шляхтою. Більша частина української шляхти була незаможна, мала небагато землі і жила з праці на ній. Таку шляхту називали загоновою або ходачковою [7, 96].

У литовсько-польський період найтяжче жило селянам. Хоча селяни були вільні, мали свої землі і могли господарювати на них по своїй волі, але бояри і шляхта вимагали від них допомоги у господарстві. Згодом пани почали вимагати від селян робити для них по три дні на тиждень, а іноді навіть щоденно по півдня. Таку безплатну роботу називали панщиною.

Селяни повинні були платити панам податки від хліба, худоби, домашньої птиці, бджіл та іншого. Спочатку селяни відмовлялися від панщини, кидали своє село й переселялися в інші околиці, де землевласники не вимагали таких тяжких робіт. Але пізніше в Польщі було введено закон, за яким селянинові не можна було без дозволу пана кидати своє село. Селяни ставали немов прикріплені до землі, тому їх стали називати кріпаками, а їх неволю кріпацтвом. З того часу селянин не міг розпоряджатися своїм майном: він не міг без дозволу пана ні купити, ні продати нічого. Його земля і його господарство вважалося власністю пана.

Під польським пануванням по містах владу взяли в свої руки католики-поляки. Православні українці не мали права у місті. Поляки не допускали їх до ради і до суду, не дозволяли вести торгівлі і купувати домів у місті. До православної віри поляки ставилися з погордою і православні церкви називали божницями. В деяких містах не дозволяли ставити церков або дзвонити у дзвони.

Релігія була домінантною в культурі. Культура, як правило, впливає на становлення релігії, але утвердившись, релігія починає змінювати культуру і здійснює значний вплив на розвиток культури. Цінності релігії приймаються спільнотою єдиновірців, тому релігія діє передусім через мотиви консолідації, за рахунок одноманітної оцінки навколишньої дійсності, життєвих цілей, суті людини. Безперечно, релігія накладає певні обмеження на коло цінностей, що можуть належати людині. Проте це лише підкреслює її правову природу та велику силу, яка має вплив безпосередньо на думки людей, що прямо виражається в регулюванні їх поведінки.

На відміну від релігійних, світські цінності більш умовні, вони легше зазнають перетворення і інтерпретації в дусі часу. У тій чи іншій традиції погляд на місце релігії в культурі достатньо суттєво відрізняється.

В умовах боротьби проти іноземної експансії пробуджувався інтерес українців до власної історії, мови, традицій. Культурний зліт в Україні, коріння якого сягають у духовне життя Київської Русі, був результатом подальшого соціально-економічного розвитку, пробудження національної самосвідомості, поширення ідей гуманізму епохи Відродження.

Українська молодь у XIV-XVI століттях здобувала освіту вдома при монастирях чи у церковних парафіяльних школах. Шляхетські родини наймали для своїх дітей вчителів приватним чином. З другої половини XIV ст. у Великому князівстві Литовському українській мові були надані державні права, нею писалися державні та судові документи, а щоб забезпечити писарями та суддями різного роду установи, потрібно було мати письменних людей. Щодо руської (української) мови, то у Литовському статуті було записано так: "А писар земський маєть по руску літерами й слови рускими листи, виписи й позви писати, а не іншим єзиком" [9, 66].

Школи в Україні були популярними. Серед українського населення було гасло: "Боротися за волю й предківську віру не тільки шаблею, але й освітою" [9, 66].

Особливого значення набув розвиток національних шкіл світського характеру. Шкільна освіта будувалася на досвіді, який був накопичений ще за часів Київської Русі. Численні факти свідчать про те, що у XIV-XV ст. існували школи у багатьох містах і містечках України. У XVI ст. значно збільшилася кількість монастирських шкіл.

Єзуїтські школи давали ґрунтовну освіту своїм вихованцям. Навчання тут було двоступеневе. Нижчий ступінь поділявся на 5-6 класів. Тут вивчали латинську і грецьку мови, арифметику, історію, географію, міфологію. Вищий ступінь охоплював сім років навчання. Він включав у себе філософський та теологічний курси. У межах філософського курсу вивчалася математика, логіка і власне філософія. У теологічному курсі вивчалися догматичне богослов'я, етика, Святе письмо, єврейська мова.

Проте ці школи стали засобами денаціоналізації української молоді, виховання її в дусі чужих традицій, відриву від усього рідного, в першу чергу від мови, релігії та культурних надбань власного народу.

Розвиток освіти і шкільництва того часу був тісно пов'язаний з розвитком друкарської справи. У Польщі перші книги друкувались латинською мовою наприкінці XV ст.

Постійна друкарня з латинським шрифтом у Польщі була заснована Яном Галлером на початку XVI ст. Поряд з книжками, що виходили з друку латинською, з'явилися друковані видання слов'янською мовою.

Велику культурно-освітню роль у розвитку українського друкарства відіграла поява друкарської справи в Москві і перенесення її з Росії в Україну.

Початок книгодрукування у Львові поклав друкар Іван Федоров. Тут за допомогою львівських міщан він створив друкарню, і в 1574 році надрукував відомий львівський "Апостол", який став первістком української друкованої книжки. Друкування книг в Україні відкрило нову важливу сторінку в подальшому розвитку українського письменства. Воно також було одним із дієвих ідейних знарядь у боротьбі з польсько-шляхетським пануванням та наступом католицької реакції в Україні в XV ст.

Водночас із формуванням української народності проходило становлення основних рис української розмовної мови. Книжна мова, що склалася у Київській Русі, ще довго була спільною для всіх східнослов'янських народностей, нею писалися релігійні та літературні твори, ділові папери.

Відомостей про літературну творчість в українських землях протягом XIV-XVI ст. дуже мало, але можна твердити, що тогочасні книжки продовжували традиції письменства часів Київської Русі.

Проблематика творів цієї доби зумовлювалася татарським лихоліттям, литовським та польським поневоленням, міжусобними чварами місцевих феодалів, соціальним опором гнобленого народу.

Під час перебування українських земель у складі Литовської держави виникли західноруські літописи, які безпосередньо розвивали традиції київського літописання [5, 106-107].

Важливий матеріал з історії Київської землі у складі Великого князівства Литовського вміщувався у Короткому Київському літописі, який було складено на початку XVI ст.

За останню чверть XVI і першу половину XVII ст. в українську літературу ввійшло набагато більше літературних пам'яток, ніж за останні кілька століть. Одні літературні твори продовжували попередні традиції, інші були новим явищем.

В архітектурному мистецтві переважав Ренесанс. В XV-XVI ст. відновлювались зруйновані міста, засновувались нові, зводились оборонні споруди, арсенали, житла; переважало світське будівництво, будувались також храми та монастирі. Архітектура в Україні набувала нового політичного та філософсько-релігійного змісту. У споруді втілювались не тільки культурні досягнення, вона ставала виразом ідеологічних настанов, трактатом естетичних поглядів, утвердженням переконань. Архітектура того часу посідала активне місце в духовному житті. В ній все підлягало багатогранній регламентації: доцільність, ідейна завантаженість, краса, стильове вираження. Великого значення набуло збереження давніх традицій, в чому демонстративно засвідчувались патріотичні прагнення.

У XIV-XVI ст. в архітектурі і мистецтві створювались загальнонаціональні особливості патріотичного стилю. Хоч архітектура і мистецтво й мали національну своєрідність, проте вони розвивались у взаємозв'язках з мистецтвом інших слов'янських народів.

У кам'яному будівництві України були помітні західноєвропейські впливи, що проникли сюди через Польщу. Найбільше вони були помітні в містах Західної України, де стиль ренесансу поєднувався з народним українським стилем, перенесеним з дерев'яного будівництва в кам'яні споруди замків, церков та великих міських жител.

На цей час припадає бурхливий розвиток будівництва оборонних споруд в Україні. Найбільше повністю збережених міст-фортець, замків, культових споруд або ж їх решток лишилось саме з цих часів.

Будівництво кам'яних замків було поширене переважно на Правобережжі Дніпра, а головне на Поділлі, Волині, у Галичині, Буковині і Закарпатті. Замки в Україні виникали поступово, із поширенням тут панування литовських і польських феодалів, зміцненням влади місцевих магнатів, а також у зв'язку з будівництвом міст як центрів ремесла і торгівлі. Міста потребували захисту від навали татар, турків та інших іноземних загарбників. Вони разом із замками феодалів були оборонними центрами цілих областей.

З кінця XIII ст. значну роль у західній частині Поділля відігравав Кам'янець-Подільський. Він посідав центральне місце як торговий і перевалочний пункт на кордоні між Україною та Молдовою. Протягом багатьох років за Кам'янець та його області точилась боротьба між Польщею та Великим князівством Литовським.

Польські королі в XVI ст. звільнили кам'янець-подільських купців від мита та інших податків; замість них купці повинні були відраховувати певну частку своїх прибутків на спорудження укріплень Кам'янця. Королівська адміністрація збирала великі мита також від чужоземних купців, що проїжджали через Кам'янець. Цей шлях вів у Галичину, Литву, Київ, у Чернігівську землю, а звідти в російські міста. Іншими шляхами купцям проїжджати було небезпечно. Вони повинні були дотримуватись установленого порядку, переїжджати через визначені литовським урядом "станції", такі, як Кам'янець-Подільський і платити встановлені мита. Значні кошти з цих доходів асигнувались на захисні укріплення.

Найбільшим західноукраїнським містом, як і в попередні часи, залишався Львів. До XVI ст. архітектура Львова була тісно пов'язана з староруськими традиціями. Тут панував стиль, успадкований від української народної архітектури дерев'яних споруд. Дерев'яні і цегляні житла будувались на зразок українських хат, переважно з відкритими арковими галереями навколо. Великі кам'яниці в такому стилі з кінця XVI ст. збереглися у Львові як важливі залишки народної архітектури, перенесеної з дерев'яного будівництва в кам'яне.

Подібними до сільського жилого будівництва були церковні будівлі, що найкраще зберегли український народний архітектурний стиль – це так звані зрубні храми XV-XVII ст. Тип цих церков походив від староруського і українського селянського житла.

Український стиль в архітектурі проникав у польське будівництво. Вплив його був дуже помітний на костьолах Західної України, зокрема в Дунаєві, Ширці, Язловці.

Незважаючи на тяжке іноземне панування і напади ординців на Україну, великої слави здобуло й українське малярство зазначеного періоду. Живопис, як і більшість інших галузей культури, рідко виходив за межі церковної тематики. Картини або портрети побутового характеру зустрічались дуже рідко. Український живопис цього періоду продовжував розвивати староруські традиції стосовно до умов розвитку української народності.

Художні пам'ятки Польщі, що походили з українських земель, були відомі ще з XII ст., наприклад, фрески староруського стінопису в костьолі св. Михайла у Вроцлаві, а також в інших містах Польщі. Визначною пам'яткою живопису південно-руського походження XIII ст. або XIV ст. була мозаї-

чна ікона Богородиці, знайдена в костьолі св. Андрія в Кракові. До таких пам'яток, створених українськими митцями, належала ікона Ченстоховської Богоматері. Навколо походження цієї ікони католики творили різні легенди. За однією з таких версій вона, нібито, з'явилася зі Сходу десь у I ст. нашої ери. Насправді ж ченстоховська ікона була витвором українських майстрів XIV ст.

У XIV ст. українські митці розмальовували одну з вавельських каплиць, засновану королем Казимиром Великим у 1340 році. Особливо багато працювали українські і білоруські художники в кінці XIV і на початку XV ст., після Кревської унії та в часи Ягелонів. Литовська династія Ягелонів використовувала українських і білоруських майстрів мистецтва на побудові міст, оздобленні палаців і костьолів у Польщі. З історії відомо багато фактів, коли різним майстрам-художникам, клепальникам золота, тобто ювелірам, з України доручали оздоблювати костьолі, каплиці, палаци феодальної польської знаті.

У будовах Вавеля в Кракові з часів Казимира Ягайловича другої половини XV ст. було відомо безліч картин на різні євангельські сюжети, написані українськими митцями. Робота українських майстрів у Польщі тривала протягом XV-XVI ст. З кінця XVI ст. їх творчість почали витискувати з польських міст західноєвропейські, головним чином італійські та німецькі, впливи, а також поява і швидке зростання місцевих польських художніх стилів, пов'язаних з католицькою ідеологією. Антинародні впливи Ватикану в Польщі, що породжували національну ворожнечу, позначились негативно на взаємовпливах української і польської культур, загалом, та на мистецтві, зокрема.

Особливе місце в українському живописі XIV-XVI ст. посідало художнє оформлення книг, зокрема рукописних. Воно було пов'язане з художніми традиціями ще Київської Русі і становило яскравий зразок українського мистецтва.

В культурному житті тодішнього суспільства провідне місце посідав портрет. Він проник у всі прошки міста і села, що зумовило збереження його стильової своєрідності і допомогло залишитись винятковим історіографічним документом. Однак найбільшу популярність здобув портрет світського призначення, спочатку погрудний, а згодом у повний зріст. У таких портретах переплелись впливи західноєвропейського мистецтва з традиціями українського живопису, якому належала провідна роль.

Графічне мистецтво у живописі було тісно пов'язане з рукописною і друкованою книгою, проте воно не замикалось у межах книги. Розквіт графіки був зумовлений усім перебігом величезних перемін у культурному і політичному житті того часу.

Ренесансний період в українському мистецтві був короточасним, але його високі духовні здобутки і значення для подальшого розвитку були дуже важливими. У ньому відобразились висунуті епохою нові ідеї, нові естетичні цінності та невідома раніше духовна змістовність, що розвинулись в умовах гострої соціально-політичної та національно-релігійної боротьби. У центрі уваги живопису була людина, її суспільна діяльність, а у графіці відображались актуальні проблеми того часу [11].

Отже, з середини XIII ст. Русь зазнавала руйнівних нападів монголо-татарських орд, що мали катастрофічні наслідки для її економіки і культури. Потім вона була під владою Литви і Польщі, що вплинуло на культурний і моральний розвиток руського (українського) народу. За цих умов посилилась феодальна роздробленість, в цей час поглибились процеси етногенезу. Формування української народності проходило на території Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського, Волинського і Галицького князівств. Центром цього процесу стало Середнє Подніпров'я. Українська народність виступала як окрема спільність зі своєю мовою, територією, особливостями економічного життя і своєрідною культурою. Процес формування української народності супроводжувався загостренням соціальних суперечностей, викликаних боротьбою народних мас проти іноземного гноблення.

Використані джерела

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатками і доповненнями / М. Грушевський. – Донецьк, 2003.
2. Грушевський М. Історія України / М. Грушевський, А. Трубайчук. – К.: Либідь, 1991.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11т. / М. Грушевський. – К., 1995 – Т.5.
4. Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом / Я. Дашкевич // ЗНТШ. – Львів, 1991. – Т. 22.
5. Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998.
6. Єфремов Сергій. Історія українського письменства (від початків до М.Костомарова) / Сергій Єфремов. – Мюнхен, 1989.
7. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич, М. Дольницький – Львів, 1991.
8. Музиченко П.П. Історія держави і права України / П.П. Музиченко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000.
9. Фартушний А. Українська культура. – Ч. 2. Культура українських земель у складі Великого князівства Литовсько-Руського та Речі Посполитої / А. Фартушний. – Львів, 2000.
10. Чубатий М. Огляд історії українського права / М. Чубатий. – Мюнхен, 1947.
11. Шейко В.М. Історія української культури / В.М. Шейко, Т.Г. Тишевська. – К., 2006. – 260 с.